

חמישה פרקים

א. הסבך המושלם

1

אשה הרה – אם לשמונה ילדים – התפרעה לפני זמן בלשכה לעזרה סוציאלית בחיפה וגרמה זעזוע-מוח לאחת העובדות. המתפרעת סירבה להתחייב שהיא לא תוסיף להטריד את הלשכה, עד למשפט, ולכן נאלצה המשטרה לשים אותה במעצר-ביניים, על אף מחאות-הבכי של שמונת הזאטוטים ושאר נסיבות מקילות, המכבידות על הפתרון. זו תמצית הדברים. תסבוכת זעירה ומושלמת אשר רק פרט אחד חסר בה: האשם האמיתי הנעלם. בדרך כלל עשוי סיפור כזה להקפיץ אותך לרגע ממקומך, אך כיוון שאתה נזכר כי לפני ימים אחדים התפרע אב לעשרה ילדים בלשכה הסוציאלית של עיר אחרת, אתה חוזר ונרגע. ההכרה שזה מקרה אחד מרבים, כאילו גורעת מחומרת הענין. אולי משונה הדבר, אך כך הוא. זה מרגיע.

ואף-על-פי-כן, החלטתי לנסות ולשאול באיזה שלב משלביו של סיפור מעשה זה נסתבכו התהליכים ואם אמנם אין עצה ואין תבונה.

לאחר בירור קצר הסתבר לי שלא החכמתי משהייתי בתחילה, ולא זו בלבד אלא הבנתי שגם העירייה וגם הלשכה ואולי כל שאר רשויות מדינת ישראל אינן חכמות בענין זה יותר ממני ויותר מן האחות הסוציאלית המחלימה מזעזוע-מוח.

שכן, באמת אין, כנראה, מוצא מן הסבך.

מדוע?

מפני שהדבר הדרוש כיום לפתרון הבעיה, במקרה זה, הוא סך שלושת אלפים ל"י, על מנת להשלים את החסר לאשה זו (לאחר הלוואה שניתנה לה) לשם שיכון אנושי לה ולילדיה.

ברור שאין זה סכום אסטרונומי, אך לא הסכום הוא עיקר אלא הכתובת. הגורמים כולם, הן "עמידר" והן העירייה והן הלשכה הסוציאלית, טוענים, וכפי הנראה בצדק, שהאשה, שאינה חדלה מלהציק להם, פונה לא לפי הכתובת הנכונה.

מה הכתובת הנכונה?

ברור שהדרך הנכונה וההגיונית ביותר היא לפנות לפי כתובת אבינו שבשמים. אך אפשר להבין לרוחה של האשה מרת-הנפש אם היא חוששת מפני אינסטאנציה גבוהה זו לאחר מה שאירע בלשכה הסוציאלית דלמטה. אלה פני הדברים כרגע, וכיוון שהענין תלוי ועומד כדאי שנאמר, בשלב-ביניים זה, שתים-שלוש מלים שכוחן יפה אולי לגבי כל השלבים כולם.

2

קודם-כל: אשה זו, שאנו דנים בה, היא לכאורה הצד המבקש סעד ואילו המדינה ומוסדותיה הם הצד הנתבע לתת. אלא שכך הדבר רק למראית-עין. למעשה – במידה שאנו מדברים על צד מבקש וצד נותן – ברור שהאשה המגדלת שמונה ילדים ועומדת להוסיף עליהם את התשיעי, נותנת לעם היושב בציון לא רק פי שמונה ופי תשעה מכל מה שהיא דורשת, אלא אף יותר מזה, שכן בעודה מבקשת סעד מכל המוסדות, הרי היא, למעשה, המוסד החשוב מכולם והפורה מכולם והנושא את כולם על כתפיו, וכל זאת היא עושה בלי סגנים ובלי מנהלי-אגפים ובלי מזכירים ומזכירות, שלא לדבר על מכונית צמודה עם נהג. כל מה שהיא מבקשת, למעשה, הוא כיסוי חלק מהוצאות אש"ל שלה כשהיא בתפקיד. אלא שאין היא בתקן. ואם לגבי אש"ל כך, על אחת כמה וכמה לגבי שיכון. ענין היותה בהריון גם הוא אינו רלבאנטי לסעיף זה של שיכון, שכן הילד התשיעי, העתיד לצאת לאוויר העולם, אינו אקדמאי ואינו בא מארצות-הרווחה, אלא הישר מבטן אמו. לכל היותר אפשר לומר שלא מגיע לו להישלח יחד עם אמו למעצר, לפני הולדתו, אך עד שאנחנו מתריעים על כך עלינו לזכור כי גם לאחות הסוציאלית לא מגיע זעזוע-המוח שנגרם לה ושאהד מששים ממנו צריך לזעזע מוחות אחרים. רק נקודת-אור אחת יש בכל אלה. למרבה המזל אנו יכולים להיות סמוכים ובטוחים כי אשה זו, לאחר שתישפט ולאחר שתלד בשעה טובה, תוסיף לקיים ולנהל את המוסד שהוא עמוד-התווך של המדינה – ותוסיף לשאת בכל טרחו ומשאו, יחד עם התיק הפלילי שנוסף לה עשיו על כל אלה, אף שלאמיתו של דבר אין זה תיק-פלילי שלה אלא של כולנו.

ב. נפש בריאה בגוף בריא

שמו של רחוב ואנזה, בברלין המערבית, אינו מן השמות המפורסמים ביותר בין תמרוריה וסמליה של תקופת השואה. שמות מחרידים יותר, מבחינת משמעותם המוחשית, דחקו אותו לקרן-זווית, אך הוא מקורם ושרשם. במשפט אייכמן לא היה אולי שם שגור, חוזר ונשנה, יותר ממנו. שעות ארוכות של חקירה – למעשה ימים שלמים – סבבו על "ועידת ואנזה", שבה החליטו ראשי הרייך והגסטאפו על תכנית "הפתרון הסופי" להשמדת יהדות אירופה. שם זה הוא מוצאו של נהר הדמים הגדול אשר שטף את העם היהודי באותן שנים נוראות מכל שנות נדודיו בגולה.

משום כך, שעה שקבוצת הכדורגל הגרמנית הצעירה "ואנזה" הגיעה בימים אלה לשחק בישראל ושעה שהשם הזה החל מופיע בעתונינו תוך כדי תיאורים חגיגיים של מישחקי-ידידות, החל מחילופי הברכות שבראשית-התחרות ועד מנין השערים שבסופה, אין להתפלא על שנמצא לפחות יהודי אחד, ד"ר אריה באומינגר, שהזכיר (במכתב ל"מעריב") את משמעות השם הזה שבחדשות.

בעל המכתב מציין בצדק כי לא על הספורטאים הגרמניים הצעירים יש לבוא בטענות. ואנזה הוא לגביהם רק שמו של מקום-מגורים, אף כי בשום פנים לא הייתי מוכן לערוב שמישהו בגרמניה אינו מגחך בשמעו שדווקא קבוצה בשם זה משחקת עם נוער יהודי בישראל.

הופעותיהן של קבוצות ספורט גרמניות, ככל מופעים אחרים מגרמניה, טעונות, כידוע, אישור ועדה בינמשרדית, הפועלת לפי הנחיות שנקבעו בשעתן על-ידי הכנסת. לא נעמוד כרגע על מידת ערכן המעשי של אותן הנחיות, אך מרגע שאתה מניח כי ענין בואה של קבוצת ואנזה עבר את כל שלבי המגעים והאישורים, הן על-ידי שליחינו הרשמיים בגרמניה והן בישראל, עליך להסיק כי אף אם נצנץ בלב מישוהו שמץ ספק, הוחלט, כנראה, שאין הענין שווה לעורר בעיות בגללו.

אין בדעתי לחזור ולהבקיע שוב באותם מים אפלים ודחוסים של ויכוח על קשרי תרבות ועל שמות ומושגים וערכים מופשטים, ש"לא חטאו ואין לפקוד עליהם את עוון הנאצים". הנני רוצה לומר רק זאת:

נכון, השם "ואנזה" הוא חף מפשע. אין הוא אשם יותר מן השמות דאכאו או טרזינשטארט או טרבלינקה. אך אם יש כיום באחד המקומות הללו תזמורת עירונית או מקהלה או להקת-תיאטרון בעלת-מוניטין, ספק הוא אם הזמנת "פילהארמוניה דאכאו" לישראל היתה יכולה להיחשב כענין של טיפוח קשרי תרבות ואומנות.

אני סבור כי רק סילוף גמור של מושגים יכול להביא לידי כך שכיום למשל, מתווכחים אצלנו על נסיעתו של שר-החוץ לגרמניה ומעוררים דווקא לענין זה נימוקי זכרונות וחובות וסייגים ואיסורים, בעוד שהתחומים האחרים, אשר איסורים אלה הם מקומם הטבעי פתוחים לרווחה ופטורים מכך בשם חירות הרוח.

במידה שנסיעת שר-החוץ היא מסקנה טבעית ונכונה של חשבון התועלת המדינית, הריהי לא רק מוצדקת אלא היא גם צו מוסרי מפורש. כן, רבים מלמדים אותנו בינה לאמור שיחסים מדיניים אינם יכולים להיות סטריליים מכל מגע אחר. רבים מסבירים לנו כי אם אנו מצדיקים את המגע המדיני מצד התועלת וההכרח, עלינו להצדיק את המטרה הרצויה וההכרחית. נכון, אלא שהוויכוח הוא לא על עקרונות מופשטים, אלא על גופי דברים, ומי שטוען שמבחינת מעשים, מופעים, מגעים, הנאות, בידורים, ומפגשי רוח, אין הבדל בין התחומים, נמצא עושה את היחסים המדיניים ואת תועלתם לא נימוק אלא אמתלה, לא תכלית אלא אמצעי של חיפוי וכיסוי לתהליכים ההופכים את מסכת קשרינו עם גרמניה למופת שלא ידענו דוגמתו בכל דברי ימינו.

ענין זה של מישחקי קבוצת ואנזה בישראל הוא פרט קטן המלמד על הכלל המחריד. לא ייתכן שבכנסת, לפחות, לא יהיה הד למופע זה, בצורת שאילתה לפחות. על טיפול יסודי יותר כבר אין לחלום אפילו.

ג. נאמנות כפולה ומשולשת

מנהיגיה של יהדות ארצות-הברית נחלצים בימים אלה למערכה נגד הקו המסתמן בממשלתם כלפי ישראל, ואנו שומעים כי בשאלה זו מאוחדים כל הזרמים והגופים הציבוריים, גם אלה שהתקשו עד כה לפעול יחד. מסתבר ששאלת הנאמנות הכפולה – שכה הרבינו לעסוק בה במשך שנים רבות – שאלת הניגוד, כביכול, בין הזיקה לישראל ובין החובה האזרחית כלפי ממשלות ארצות-מושבם של יהודי התפוצות, אינה מכשול בשעת חירום.

במידה שבעיית הנאמנות הכפולה עומדת כיום על הפרק, או מתימרת לעמוד עליו, הריהי פרי כשרון המצאתם של אנשי-רוח שבינינו, המשווים לה משמעות חדשה לגמרי, כגון מה שסח לנו לא מכבר אחד מן המלומדים הדגולים שלנו על יהודי מיהודי הגולה שאמר לו: "אל תכריחו אותנו לבחור בין נאמנות לישראל ובין נאמנות לערכים האנושיים שלנו".

זאת, כמובן, בקשר עם מעמדה של ישראל ב"שטחים הכבושים" ויחסה למיעוט הערבי. אלא שטראגדיה זו של ניגוד בין זיקה לישראל ובין זיקה לערכים אנושיים עוד לא הגיעה, למזלנו, לממדים של ממש. לפי שעה היא קיימת רק בדמיונם של מציאייה.

הלבטים שלהם היו פוחתים אילו שילבו בלבטי נאמנות כפולה זו גם מידת נאמנות למציאות המטפחת על פניהם, אלא שבכך אנו כבר דורשים מהם למעשה נאמנות משולשת.

ד. העוגה הפסיכדלית

לאחר מה שאירע באחד הקיבוצים, בו אפו שני מתנדבים מאמריקה עוגה נאה וכיבדו בה את חברי הקיבוץ, שנתקפו שמץ הרעלה מחמת סמים מעוררי-הזיות שהאופים תיבלו בהם את המאפה, פגשתי את מיודעי סנדלפון כשהוא סר וזעף ופניו ירוקות. שאלתי מה לו. שמא אכל איזו עוגית מסוממת.

ענה ואמר: לא. שום תופין ושום עוגית

ושום פִּשְׁטִידָא אַרְכָּאית.

אף מן הָעוּגָה הַלְאָמִית

לא טַעַמְתִּי אֶלָּא בְּזִית.

ומכיוון שהוספתי לתמוה, הסביר לי שהוא חוזר מסימפוזיון שדן בבעיות-יסוד של הציונות והמדינה, כגון אם יש לנו זכות כלשהי על ארץ-ישראל וכדומה. שאלתי מה היה עיקרו של אותו דיון.

ענה ואמר: עוֹדְנֵי מוֹסֵיף לְתִהוֹת

אם הִיָּה זֶה שְׁטְרוּדֵל שְׁמָאֵלִי חֲדִישׁ

עם אַבְקָה פְּסִיכֵדָלִית, או שְׁמָא טוֹרְט

מְתָבֵל בְּחִישׁ.

כיוון שכך, הבעתי השערה שזו אולי סיבת הגוון הירוק הקורן מעור פניו.

ענה ואמר: כֵּן, כֵּן הַדְּבָר. תְּמִיד

אַחֲרֵי חֹמֶר כְּזֶה — זו צָרָה —

אֲנִי מִתְפַּלֵּץ מִן הַתְּדַמִּית

הַנְּשַׁקֶּפֶת אֵלַי מִן הַמְרָאָה.

...תוֹךְ כֵּךְ הַשְּׁתַתֵּק פְּתָאִם

וְהִלֵּךְ לוֹ. בְּרִגְעֵ אַחֲרוֹן

עוֹד הַסְּפַקְתִּי לְקַרְא לוֹ שְׁלוֹם...

וְעָנָה: שְׁלוֹם וּבִטְחוֹן.

ה. בעבור נעלים

לכם של אנשי רוטארי רחש דבר טוב. הם באו לבית-שאן, במסע חוגג, ואתם חמש מאות זוגות נעלים, לחלק אותן בין התושבים הנצרכים. אלא שהדבר נסתיים בשערוריה רבה. בית-שאן לא רצתה לקבל את השי, והתושבים התמרמרו ביחוד על הטלוויזיה שבאה לצלם את טקס חלוקת הנעלים ואולי גם להקליט את הנאומים. אולי חבל שכך נסתיים הדבר, ואולי לא.

עם זאת נדמה לי כי אנשי הטלוויזיה טעו שעה שצררו כליהם והחליטו לחזור כלעומת שבאו. אמנם, אם אין מחלקים נעלים אין טעם לצלם ובכל-זאת סבורני כי אותה מהומת-סירוב שערכו אנשי בית-שאן היתה דווקא חזיון חברתי יפה וראוי להערכה ולכבוד אפילו יותר מן החזיון המתוכנן של אותה אגדת-לכלוכית, אשר בה עתיד היה הנסיך-רוטארי לחזור חמש מאות פעם על מדידת הנעל ליתומה העלובה.

אנשי הטלוויזיה סברו, כנראה, אחרת, ולכן נמנעו מלצלם, אלא שסברתם זו היא, כאמור, מוטעית עד היסוד, או – אם אפשר לומר – עד הסוליה.

אילו צולמה מהומת-הסירוב שהפתיעה כל-כך את אנשי רוטארי היינו זוכים לראות בטלוויזיה אחד החזיונות התרבותיים ביותר שנתרחשו בישראל בזמן האחרון.